

Tylińska, Ewelina

"Działalność naukowa kobiet w Uniwersytecie we Lwowie do roku 1939", Jadwiga Suchmiel, Częstochowa 2000 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 41, 288-291

2002

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jadwiga Suchmiel, *Działalność naukowa kobiet w Uniwersytecie we Lwowie do roku 1939*, Częstochowa 2000, ss.370.

Jadwiga Suchmiel rozpoczyna swoją najnowszą książkę od stwierdzenia iż rola i miejsce kobiet w edukacji, nauce i kulturze polskiej jest znaczącym i aktualnym problemem chociaż nadal niedostatecznie zbadanym. Ciągłe powstają różnorodne opracowania zawierające materiał badawczy dotyczący odmiennych środowisk jak i okresów historycznych. Prace Jadwigi Suchmiel należą do znaczących w owym nurcie¹. Autorka w kolejnych publikacjach przedstawia niezłomne dążenie do wiedzy oraz pełni praw publicznych kilku pokoleń kobiet polskich.

Ostatnia praca Jadwigi Suchmiel, która jest przedmiotem niniejszego omówienia dotyczy aktywizacji naukowej, kobiet w świetle obowiązujących przepisów państwowych oraz wewnętrznych, uniwersyteckich. Problem ów został przedstawiony na tle konkretnego środowiska naukowego (galicyjskiego i w Odrodzonej Polsce). Autorka analizuje początki i rozwój działalności naukowej kobiet oraz ich rolę w środowisku uczonych lwowskich.

Upowszechnienie się poglądu, że kobiety może studiować te same gałęzie nauki, w ten sam sposób co mężczyzna i razem z mężczyznami zrewolucjonizowało w ostatniej ćwierci XIX w. życie wielu lepiej sytuowanych rodzin europejskich. Jeszcze przed I wojną światową kobiety uzyskały prawo wstępu na uczelnie we wszystkich ważniejszych krajach Europy. Powstała też i szybko się rozwinęła sieć szkół dla dziewcząt. Owa emancypacja szkolna i idąca za nią obywatelska rozpoczęła się od pensji i szkół przyklasztownych aż dotarła do pełnego szkolnictwa wszystkich szczebli. Proces przemian miał trwać ponad sto lat; w jego końcowym

okresie, zanim jeszcze na dobre nie okrzepły nowe instytucje i zwyczaje, wyjątkowe kobiety zaczęły już wtedy zdobywać stopnie naukowe. Przełom XIX i XX wieku przyniósł kolejne nowości, jak na przykład pełna szkoła średnia dla dziewcząt (dająca państwową maturę), co stanowiło w początkach XX wieku zupełne novum. Wiele młodych kobiet zaledwie ośmielało się dopiero marzyć o tak daleko posuniętej edukacji, w tym samym czasie nieliczne absolventki uniwersytetów rozpoczęły starania o przyjęcie ich w poczet pracowników nauki.

Książka Jadwigi Suchmiel dokumentuje owe historyczne i przełomowe wydarzenia dokonujące się w środowisku Uniwersytetu Lwowskiego. Praca powstała w oparciu o zachowane (głównie we Lwowie) źródła oraz dostępne opracowania, które traktują przede wszystkim o historii samego miasta oraz tamtejszych instytucjach naukowych. Opracowaniami dotyczącymi uczelni są dzieła E. Łochowej oraz J. Ciechanowicza. Autorka skorzystała również z opracowań dziejów poszczególnych katedr, wydziałów. Ważnym i wykorzystanym źródłem są rezultaty skrupulatnej kwerendy archiwalnej. Dzięki temu charakterystyka omawianych okresów oraz zrekonstruowane biogramy przedstawiają się rzetelnie, a jednocześnie w sposób nie pozbawiony oryginalności. Obfity i przejrzysty materiał statystyczny umożliwia obserwacje opisywanego procesu od strony ilościowej.

W pracy Jadwigi Suchmiel można wyodrębnić trzy części. Pierwsza z nich (do s. 17) obejmuje szeroko pojęte zagadnienia ogólne. Pokrótce zarysowano charakterystykę wykorzystanych źródeł i stan badań. Autorka przedstawia sytuację panującą we Lwowie na początku omawianego okresu. Opis ten oddaje dążenia emancypacyjne i edukacyjne kobiet na tle naukowego środowiska lwowskiego. Trochę informacji poświęconych jest przemianom społecznym zachodzącym pod koniec XIX wieku – przede wszystkim rozwojowi sieci szkolnej i potrzeb edukacyjnych, emancypacji dużych grup ludności. Badaczka zarysowuje również obraz sytuacji szkolnictwa na ziemiach polskich ze szczególnym uwzględnieniem Lwowa. Następnie autorka powraca do kwestii stanu badań oraz bibliografii – lecz dotyczących dziejów samego

¹ J. Suchmiel, *Udział kobiet w nauce w Uniwersytecie Jagiellońskim do roku 1939*, Częstochowa 1994; też: *Żydówki ze stopniem doktora wszech nauk lekarskich oraz doktora filozofii w Uniwersytecie Jagiellońskim do czasów II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 1997; też: *Kariery zawodowe lekarek ze stopniem doktora wykształconych w Uniwersytecie Jagiellońskim podlegających pod Krakowską Izbę Lekarską do r. 1939. W stulecie immatrykulacji studentek medycyny*, Częstochowa 1998; S. Podobiński, J. Suchmiel, *Uczestnictwo kobiet w nauce w dziejach Uniwersytetu Jagiellońskiego do wybuchu II wojny światowej*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie”, Seria: „Pedagogika”, z. V, pod. red. J. Lipca i J. Mizgalskiego, Częstochowa 1994, s. 229–304.

Lwowa, historii uniwersytetu i tamtejszych instytucji naukowych (wedle wydziałów, katedr, dziedzin i środowisk). J. Suchmiel, po krótkim opisanu poglądów społeczeństwa i środowiska naukowego Lwowa na temat emancypacji, przechodzi do prezentacji tematyki i założeń pracy.

Plan pracy opiera się na trzech założeniach: autorka pragnie naszkicować okoliczności i fakty, które pozwoliły kobietom kształcić się i pracować naukowo we Lwowie; prezentuje imienny spis kobiet z tytułem doktorskim oraz krótką charakterystykę owej grupy. Podane zostały podstawowe dane osobowe kobiet. Przez zamieszczenie w tekście tabel wydobyta została dynamika nadawania doktoratów w kolejnych latach. Dokładne biogramy (zawierające spis piśmiennictwa jak i opis dalszej działalności naukowej) zostały poświęcone tylko wybranym badaczkom oraz ich promotorom.

Autorka stawia interesującą tezę dotyczącą przyczyn promowania kobiet w nauce w ośrodku lwowskim. Istotną rolę odgrywały tu zainteresowania naukowe promotorów. Warunkowały one wydawanie czasopism naukowych, w których publikowały doktorantki zdobywające własny warsztat naukowy. Równie ważne były (promowane przez uczonych) koła i zrzeszenia studenckie działające na rzecz upowszechniania nauki. Wspomniane metody pracy profesorów przyczyniały się pośrednio do tworenia możliwości naukowej pracy kobiet. Reasumując, część pierwsza książki Jadwigi Suchmiel ma na celu ukazanie charakteru konstrukcji i pracy. Schemat ów przedstawia zasięg aktywnego uczestnictwa kobiet w tworzeniu piśmiennictwa i publikacji naukowych na tle zmian zachodzących na ziemiach polskich a zwłaszcza we Lwowie. Autorka podkreśla rolę klimatu obyczajowego panującego w monarchii austriackiej oraz w Drugiej Rzeczypospolitej dla sprawy edukacji kobiet. Wówczas to ustanowiono nowe prawa, ukształtowały się nowe postawy społeczne i tradycje.

Osobny fragment poświęcony jest charakterystyce wykorzystanych źródeł, głównie archiwaliom lwowskim. Przykładowo można wymienić tu księgi promocji doktorskich, protokoły egzaminów ścisłych na stopień doktora czy korespondencja z wiedeńskim Ministerstwem. Lektura tego rozdziału ujawnia ogrom pracy włożonej przez autorkę w powstanie niniejszej książki. Wielość dokładnie zbadanych materiałów źródłowych budzi niezmierny podziw dla benedyktyńskiej pracowitości badaczki. Również

bibliografia zagadnień dotyczących epoki jest nadzwyczaj obfita.

Powyższe wnioski zamieszczone zostały we wstępie, jednak w kilku kolejnych fragmentach z części drugiej (do s. 69) J. Suchmiel powróci do owych ogólnie zarysowanych zagadnień. W trzech rozdziałach tworzących drugą część następuje rozwinięcie tez autorki oraz wstępna systematyzacja a dziejów jak i charakteru pracy naukowej kobiet w latach 1903–1939. Badaczka szczegółowo opisuje politykę prowadzoną przez Uniwersytet w okresie galicyjskim i wpływ podjętych wówczas decyzji na kwestię edukacji kobiet. Rozpoczyna od ogólnej charakterystyki epoki ze szczególnym uwzględnieniem zaboru austriackiego oraz sytuacji panującej w ówczesnym szkolnictwie. Autorka następnie przechodzi do problemu wykształcenia uniwersyteckiego kobiet i wyjątkowej roli autonomii galicyjskiej dla ich emancypacji. Następnie opisuje specyficzną atmosferę Lwowa, szkicuje dzieje miasta jak i jego rolę dla rozwoju kultury i nauki polskiej. W części końcowej zawarta została skrócona historia uczelni imienia Jana Kazimierza oraz zasady jej funkcjonowania w państwie Habsburgów. Przytoczone powyżej okoliczności, panujący w mieście klimat społeczny, jak pisze J. Suchmiel zaowocowały pomyślnym rozwojem programu kształcenia i pracy naukowej kobiet. Jako przykład została ukazana działalność tak szacownych instytucji jak Towarzystwo Pedagogiczne, „Czytelnia dla Kobiet”, która doprowadziła do powołania Kursów Akademickich dla Kobiet, Powszechnych Wykładów Uniwersyteckich a w rezultacie umożliwiła wielu dziewczętom i paniom podjęcie studiów i pracy naukowej.

Kolejny rozdział książki został poświęcony początkom studiów kobiecych we Lwowie. Fragment ten obfituje dodatkowo w opisy dziejów poszczególnych fakultetów. Historia obecności studentek na istniejących wydziałach: Filozoficznym i Lekarskim przekazana została w oddzielnych partiach, wedle dyscyplin. Omówiono rozwój populacji studiujących kobiet, zasady ich przyjmowania, przedstawiono sylwetki pierwszych studentek uczących się w trybie zwyczajnym. Wiele uwagi poświęcono postawom młodzieży męskiej i grona profesorskiego w stosunku do idei kształcenia akademickiego kobiet. Autorka przedstawiła także życie codzienne i – studenckie „pionierki”. Na zaprezentowaną drugą część książki Jadwigi Suchmiel składają się w dużej mierze opisy wprowadzające

i rekonstruowanie klimatu epoki. Partie książki poświęcone „wprowadzeniu” do zagadnienia są bardzo obszerne. Powstaje obawa czy owe wprowadzające ustępy nie zdominują w odbiorze czytelniczym całości tekstu, zwłaszcza gdy wziąć pod uwagę duży potencjał danych zawarty w publikacji (głównie w części trzeciej). Jednak obszerne wiadomości o charakterze ogólnym ułatwiają autorce zaprezentowanie ogromnej ilości informacji archiwalnych.

Tu dochodzimy do najbardziej znaczącej – zdaniem recenzentki – części trzeciej. Zgodnie z przyjętą metodą autorka rozpoczyna rozważania od zaprezentowania ogólnej charakterystyki doktoratów w obydwu okresach tj. w okresie autonomii i w II Rzeczypospolitej. Badaczka dokonuje porównania omawianych epok pod względem ilości obronionych doktoratów, zróżnicowania dostępnych dyscyplin. Zestawienie to prowadzi do rozważań nad źródłami przyczyn takiego stanu rzeczy, a więc warunkami społeczno-ekonomicznymi, zainteresowaniami kobiet, ustosunkowaniem się profesorów do studiów kobiet. Bardziej szczegółowe wyniki badań zamknięto w dwóch rozdziałach. Wewnętrznie wprowadzony został ich podział oparty nie tylko na kryterium chronologicznym: autonomia galicyjska i odrodzone państwo polskie lecz i z uwagi na możliwości awansu naukowego kobiet Dla okresu austriackiego ze zrozumiałych względów, mogły wchodzić w grę jedynie doktoraty i asystentury, zaś w Dwudziestoleciu również habilitacje kobiet na UJK. Autorka, między innymi przy pomocy tabel, przedstawia a następnie skrupulatnie analizuje dane liczbowe. Czytelnik ma do dyspozycji kompletne informacje dotyczące liczby studentek w owych latach, ich wieku i miejsca urodzenia. Wszelkie wyniki badań podane zostały z uwzględnieniem podziału na dyscypliny (doktoraty medyczne i na wydziale filozoficznym) oraz na poszczególne katedry. Osoby pierwszych studentek wyróżniono kompletnymi biogramami (dane osobowe, temat pracy, promotor). Dla przedstawienia późniejszego okresu zaprezentowano w ten sposób jedynie kobiety kontynuujące pracę naukową. W tym samym celu wyróżniono specjalnie grupę pierwszych asystentek, akcentując dokonującą się wówczas przemianę modelu kobiety.

Wyjątkowo interesujące wydaje się rozróżnienie, dokonane przez autorkę, celów dla których kobiety zdobywały wówczas stopień doktorski. Wśród podanych motywów wyróżnia

się najważniejszy dla podjętego tematu – traktowanie doktoratu jako pierwszego etapu pracy naukowej, pragnienie kariery uniwersyteckiej na równi z mężczyznami. J. Suchmiel starała się również odkryć zmienne warunkujące kryteria wyboru dyscypliny przez studentki i przebieg ich karier naukowych. Pracę zamyka podsumowanie oraz alfabetyczny spis kobiet, które otrzymały dyplom doktora.

Podstawa źródłowa tomu oraz poziom jego opracowania budzą podziw, jednakże ogrom przedstawianych informacji utrudnia odbiór. Badaczka nie pominęła żadnej z absoluwentek, a że dysponowała pełnią danych osobowych rozdziały zawierają wiele informacji. Ponieważ autorka starała się je przedstawić zwięźle – treść poszczególnych rozdziałów wydaje się zbyt skondensowana. Rozdziały opisujące doktoraty, asystentury i habilitacje nadane kobietom za panowania Habsburgów oraz w okresie międzywojennym przypominają swą formą indeksy. Poza tym część informacji zostaje powtórzona przy końcu książki w postaci spisu zawierającego dane osobowe. Czytanie całych stron złożonych z not biograficznych jest nużące. Jednocześnie książka Jadwigi Suchmiel stanowi nieocenioną pomoc dla innych badaczy zagadnienia, dostarcza danych znajdujących się w zagranicznych archiwach. Oferuje młodym pracownikom nauki cenne wnioski badawcze dotyczące wzmiankowanego okresu. Na marginesie trzeba zauważyć, że do indeksu nazwisk wkradł się błąd mylący osoby Kazimierz Bujwidowej z Klimontowiczów z Kazimierą Rouppert z Bujwidów (informacje ze str. 42 i 43).

Jak wspomniano w wstępie recenzowana książka jest nawiązaniem do poprzedniej publikacji Jadwigi Suchmiel tj. dzieła na temat pracy naukowej kobiet na uczelni krakowskiej. Oceniany tom jest bardziej rozbudowany od poprzedniej książki. Przede wszystkim część ogólna została poświęcona nie tylko staraniom kobiet o dopuszczenie do studiów uniwersyteckich ale i sytuacji panującej na uczelni Jana Kazimierza. „Działalność naukowa kobiet.....” sprawia wrażenie dzieładokumentującego politykę i cele władz UJK wobec wyzwań nowych czasów. Poza tym układ prac jest podobny – „kregosłup” stanowią kryteria chronologiczne oraz osiagane przez badaczki stopnie naukowe.

Zakończenie publikacji „lwowskiej” odstaje od pozostałych części książki. Zasadniczo omówiona została polityka naukowo-wychowawcza

Uniwersytetu im. Jana Kazimierza. Autorka zrekonstruowała wszelkie aspekty tejsze: wykształcenie nowego pokolenia kadry naukowej, wspieranie licznych kół i stowarzyszeń akademickich, współpraca ze szkolnictwem średnim oraz stworzenie dużej liczby wydawnictw. Wymienione inicjatywy dotyczą jednakże całej kadry naukowej, w zakończeniu zabrakło konkretnego odniesienia do kwestii tytułowej. Opracowanie poświęcone Uniwersytetowi Jagiellońskiemu zawiera bardziej treściwe oraz skoncentrowane wokół meritum sprawy podsumowanie. Zostało ono podane w punktach, dotyczy jedynie udziału kobiet w życiu naukowym miejscowego środowiska. Trochę szkoda, że nie poświęcono nieco miejsca

istotnemu sporowi toczonemu przez uczelnię lwowską z krakowską na temat koncepcji szkolnictwa wyższego w odrodzonej Polsce. Miało to przecież także swoje odbicie w stosunku do kształcenia kobiet: UJK był w tej kwestii bardziej otwarty, w Krakowie zaś przeważała myśl konserwatywna. Proponowano nawet ograniczyć ilość przyjmowanych na studia kobiet – swoisty numerus clausus.

Niemniej jednak publikacja Jadwigi Suchmiel stanowi kontynuację i uzupełnienie ważnego i ciągle aktualnego zagadnienia badawczego, jest cennym wkładem do dziejów uniwersytetów i kształcenia kobiet.

Ewelina Tylińska